Neapolis University

HEPHAESTUS Repository **http://hephaestus.nup.ac.cy**

School of Health Sciences Articles

2004

þÿ¤¿ º Å À Á ¹ ± º Ì ¶ ® Ä · ¼ ± : ‘ À Ì Ä · ½ þÿ µ ³ º ± ¸ ¯ ´ Á Å Ã · Ä · Â ’ Á µ Ä ± ½ ¹ º ® Â þÿ ´ ¹ ¿ ¯ º · Ã · Â (1878) - É Â Ã ® ¼ µ Á ±

Klapsis, Antonis

þÿ • ¹ ´ ¹ º ® µ º ´ ¿ Ä ¹ º ® ‘ • • ’ •

http://hdl.handle.net/11728/11012

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ Θέματα

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ 13 - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2004 - 6 Ευρώ

ΦΑΚΕΛΟΣ: ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΚΚΡΕΜΟΤΗΤΕΣ

- Κριτικός αναστοχασμός των ελληνοτουρκικών σχέσεων
  ΧΑΡΗΣ ΤΖΗΜΗΤΡΑΣ
- Ελληνική εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια
  ΣΤΕΛΙΟΣ ΑΛΕΙΦΑΝΤΗΣ
- Το κυπριακό ζήτημα (Από το 1878 έως σήμερα)
  ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΛΑΨΗΣ
- Ελληνοτουρικές σχέσεις: Πέρα από την προσέγγιση
  SERHAT GUVENC
- Πολιτικές τάσεις στο κατεχόμενο τμήμα της Κύπρου
  ΣΕΡΓΙΟΣ ΖΑΜΠΟΥΡΑΣ

ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

του πρωθυπουργού της Τουρκίας **Ταγίπ Ερντογάν**

Το μέλλον της ειρήνης στη Μέση Ανατολή (Συρία - Ισραήλ)
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

Η γεωπολιτική διάσταση των μεταφορικών δικτύων στα Βαλκάνια
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΝΔΡΕΣΑΚΗΣ

Η στάση της Πολωνίας απέναντι στο ευρωπαϊκό Σύνταγμα
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΛΥΜΟΥΡΗΣ

Η πορεία της Κρήτης προς την ένωση με την ελεύθερη Ελλάδα
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΒΑΣΣΑΛΑΣ

Ο Αγγλοαμερικανικός άξονας
ΣΠΥΡΟΣ ΛΙΤΣΑΣ

Η Ostpolitik της Αγίας Έδρας
ΓΕΩΡΓΙΟΣ - ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΑΜΑΛΟΣ

04

771109 046008

Το κυπριακό ζήτημα
Από την εγκαθίδρυση της βρετανικής διοίκησης (1878) έως σήμερα

Αντώνης Κλάψης

Οι απαρχές της ανάδειξης του Κυπριακού ως διεθνούς ζητήματος εντοπίζονται στο τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα. Αποτελώντας ήδη από το 1570 οθωμανική επαρχία, η Κύπρος συνέδεσε αναπόφευκτα την τύχη της με αυτήν της παρακμάζουσας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και κατ' επέκταση με την εξέλιξη του περιβόητου όσο και δαιδαλώδους Ανατολικού Ζητήματος. Σε μια από τις πολλές κρίσεις του τελευταίου, αυτήν του 1875–1878, η Αυτοκρατορία του Σουλτάνου θα βρεθεί αντιμέτωπη με την ολοκληρωτική καταστροφή, αφού τα ρωσικά στρατεύματα συντρίβοντας την όποια αντίσταση θα βρεθούν στα πρόθυρα της Κωνσταντινούπολης, η κατάληψη της οποίας θα αποσοβηθεί μόνο χάρη στην παρέμβαση των υπολοίπων Μεγάλων Δυνάμεων και ειδικότερα της Μεγάλης Βρετανίας. Έτσι, σε αντιστάθμισμα αφ' ενός της σωτήριας διπλωματικής της διαμεσολάβησης, και αφ' ετέρου ως αντίδωρο για την εξυπηρέτηση μιας αμυντικής συμμαχίας μεταξύ των δύο πλευρών, η οποία απέβλεπε στην προστασία των ασιατικών κτήσεων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, Λονδίνο και Κωνσταντινούπολη θα υπογράψουν στις 4 Ιουνίου 1878 διμερή Συνθήκη, βάσει της οποίας η Μεγάλη Βρετανία αποκτούσε το δικαίωμα «προσωρινής» κατάληψης της Κύπρου.

Πράγματι, οι Βρετανοί δεν θα αργήσουν να εγκαθιδρύσουν τη διοίκησή τους στο νησί, το οποίο τυπικά παρέμενε υπό την κυριαρχία του Σουλτάνου. Για το Λονδίνο η απόκτηση –έστω και με αυτόν τον ιδιόμορφο τρόπο– της Κύπρου αποτελούσε ιδιαίτερα σημαντική εξέλιξη, λόγω της στρατηγι-

---

Ο ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΛΑΨΗΣ είναι υποψήφιος διδάκτορας Διπλωματικής Ιστορίας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο.

κής σημασίας της Μεγαλονήσου τόσο στον γεωπολιτικά ευαίσθητο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου, όσο και ευρύτερα ως έναν επιπλέον κρίκο στην αλυσίδα του δρόμου προς την Ινδία. Αντίθετα, για τον ελληνικό πληθυσμό του νησιού η έλευση των Βρετανών θεωρήθηκε ως προάγγελος της Ένωσης με την Ελλάδα σύμφωνα με το πρότυπο των Επτανήσων, αν και γρήγορα οι ελπίδες αυτές θα αποδειχθούν φρούδες, αφού ήταν φανερό πως πρωταρχική μέριμνα της Μεγάλης Βρετανίας δεν ήταν άλλη από τη διασφάλιση των στρατηγικών της συμφερόντων στην περιοχή.

Η ιδιότυπη αγγλοτουρκική συγκυριαρχία στο νησί θα διατηρηθεί τυπικά έως την έκρηξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, οπότε Βρετανία και Οθωμανική Αυτοκρατορία θα βρεθούν σε αντίπαλα στρατόπεδα. Έτσι, στις 5 Νοεμβρίου 1914, ημέρα κατά την οποία οι τρεις Δυνάμεις της Entente, Βρετανία, Γαλλία και Ρωσία κήρυξαν τον πόλεμο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, το Λονδίνο ανακοίνωνε τη μονομερή προσάρτηση της Κύπρου (Act of Annexation). Για την ελληνική πλευρά, η έναρξη του Μεγάλου Πολέμου έδειχνε να αποτελεί ευκαιρία πραγματοποίησης του στόχου της Ένωσης της Μεγαλονήσου με το ελεύθερο ελληνικό κράτος. Πράγματι, οι Βρετανοί επιδιώκοντας να επιτύχουν την έξοδο της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό της Entente, δεν θα διστάσουν να προσφέρουν τον Οκτώβριο του 1915 ως αντάλλαγμα στην Αθήνα την Κύπρο, πρόταση όμως που θα απορριφθεί από την ουδετερόφιλη κυβέρνηση του Αλέξανδρου Ζαΐμη.

Όπως έμελλε να αποδειχθεί αργότερα, η βρετανική προσφορά του 1915 συνιστούσε την πιο σημαντική ευκαιρία για την ολοκλήρωση του στόχου της Ένωσης, αφού ποτέ άλλοτε το Λονδίνο δεν φάνηκε διατεθειμένο να επανέλθει με μια ανάλογη πρόταση. Σε αυτό το πλαίσιο, η συμμετοχή της Ελλάδας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο –έστω και καθυστερημένα– και μάλιστα με το μέρος των νικητών, δεν αρκούσε για την εξασφάλιση μιας ρητής βρετανικής δέσμευσης όπως αυτή του 1915. Αντιλαμβανόμενος το γεγονός ότι το όποιο τυχόν ελληνικό αίτημα σχετικά με την Κύπρο ήταν σχεδόν εκ των προτέρων καταδικασμένο σε αποτυχία, ο Ελευθέριος Βενιζέλος θα αποφύγει να το διατυπώσει επίσημα στο υπόμνημα που απηύθυνε στη Συνδιάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων στις 30 Δεκεμβρίου 1918 σχετικά με τις ελληνικές εδαφικές διεκδικήσεις. Έτσι, η Συνθήκη Ειρήνης των Σεβρών, που υπογράφηκε στο ομώνυμο παρισινό προάστιο στις 10 Αυγούστου 1920, επισημοποίησε τη βρετανική κυριαρχία στο νησί, ενώ αντίστοιχες

προβλέψεις περιελήφθησαν και στη μεταγενέστερη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης (24 Ιουλίου 1923), η οποία αντικατέστησε εκείνη των Σεβρών.

Στις 10 Μαρτίου 1925 η Κύπρος ανακηρύχθηκε Αποικία του Στέμματος, εγκαινιάζοντας έτσι και τυπικά μια νέα περίοδο στην ιστορία του νησιού. Η εξέλιξη αυτή πάντως δεν επέφερε καμία ουσιαστική αλλαγή στην εσωτερική πολιτική διάρθρωση της Μεγαλονήσου, αδυνατώντας παράλληλα να κάμψει το αίτημα του ελληνοκυπριακού πληθυσμού για Ένωση με την Ελλάδα. Απτή απόδειξη αυτής της αποφασιστικότητας θα αποτελέσει η εξέγερση του Οκτωβρίου του 1931, η οποία ωστόσο οδήγησε στην κατάργηση της στοιχειώδους πολιτικής αυτονομίας που είχε παραχωρηθεί από τη βρετανική διοίκηση στους κατοίκους του νησιού και στην εφαρμογή σειράς καταπιεστικών μέτρων εις βάρος των τελευταίων. Η εξέγερση, άλλωστε, ήταν αντίθετη και προς την πολιτική της υπό τον Ελευθέριο Βενιζέλο ελληνικής κυβέρνησης, η οποία δεν επιθυμούσε τη δημιουργία προστριβών με το Λονδίνο με αφορμή το Κυπριακό. Ο ίδιος ο Βενιζέλος αμέσως μετά τα γεγονότα του Οκτωβρίου του 1931 διατύπωνε επιγραμματικά αυτήν την πολιτική της Αθήνας: «[...] Κυπριακόν ζήτημα δεν υφίσταται μεταξύ της Ελληνικής κυβερνήσεως και της Αγγλικής. Υφίσταται μεταξύ της τελευταίας ταύτης και των Κυπρίων».

Από την τακτική αυτή δεν θα απομακρυνθεί ουσιαστικά καμία ελληνική κυβέρνηση κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου. Ενταγμένη στη βρετανική σφαίρα επιρροής, η Αθήνα επιθυμούσε να διατηρήσει αγαθές σχέσεις με το Λονδίνο, προσδοκώντας προφανώς ότι σε μια ευνοϊκότερη συγκυρία θα ήταν ενδεχομένως δυνατόν να ικανοποιηθεί το αίτημα της Ένωσης. Μια τέτοια ευκαιρία φάνηκε να παρουσιάζεται με την έκρηξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, στον οποίο Ελλάδα και Μεγάλη Βρετανία θα βρεθούν στο ίδιο στρατόπεδο αντιμέτωπες με τις Δυνάμεις του Άξονα, γεγονός που αναπτέρωσε τις ελληνικές ελπίδες σχετικά με τη δικαίωση των διεκδικήσεων επί της Κύπρου. Έτσι, τις παραμονές της γερμανικής εισβολής ο Έλληνας πρωθυπουργός, Αλέξανδρος Κορυζής, είχε θέσει ανοιχτά το ζήτημα στη βρετανική κυβέρνηση, χωρίς ωστόσο θετικό αποτέλεσμα. Την ίδια τύχη θα έχουν όλα τα ανάλογα διαβήματα εκ μέρους της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης, αφού το Λονδίνο σταθερά απέκρουε την πιθανότητα παραχώρησης οποιουδήποτε τμήματος της Βρετανικής Αυτοκρατορίας πριν από τη λήξη του πολέμου. Σε αυτό το πλαίσιο, άλλωστε, οι Βρετανοί, επιδιώκοντας την αποφυγή οποιασδήποτε –έστω και έμμεσης– δέσμευσης, εί-

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: ΑΡΧΕΙΟ

Τον Οκτώβριο του 1915, οι Βρετανοί επιδιώκοντας να επιτύχουν την έξοδο της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό της Entente προσέφεραν ως αντάλλαγμα την Κύπρο. Όμως η ουδετερόφιλη κυβέρνηση του Αλέξανδρου Ζαΐμη απέρριψε την πρόταση αυτή.

χαν απορρίψει αμέσως μετά την πτώση της Κρήτης στα χέρια των Γερμανών αίτημα της ελληνικής κυβέρνησης για μεταφορά της έδρας της με κυριαρχικά δικαιώματα σε μικρό τμήμα της Κύπρου.

Η απελευθέρωση της Ελλάδας το φθινόπωρο του 1944 δεν επέφερε καμία ουσιαστική αλλαγή στο όλο θέμα. Η ελληνική κυβέρνηση εξακολουθούσε να διατηρεί τις διεκδικήσεις της, ήταν ωστόσο υποχρεωμένη να κρατά χαμηλούς τόνους, δεδομένου ότι η επιβίωσή της εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό από την υποστήριξη του Λονδίνου. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Έλληνας πρωθυπουργός, Γεώργιος Παπανδρέου, θα αποφύγει να αναφερθεί δημόσια στο Κυπριακό κατά τη διάρκεια του πρώτου μεταπελευθερωτικού λόγου που εκφώνησε στην Αθήνα στις 18 Οκτωβρίου 1944, και στον οποίο αναφερόταν μεταξύ άλλων στις ελληνικές εδαφικές διεκδικήσεις. Αντίθετα, η Ελλάδα προσπάθησε να κρατήσει το ζήτημα σε διμερές επίπεδο, αν και

με πολύ περιορισμένη επιτυχία, αφού ήταν φανερό πως η Μεγάλη Βρετανία δεν ήταν διατεθειμένη να εξετάσει σοβαρά το ενδεχόμενο της παραχώρησης της Κύπρου.

Η αρνητική στάση των Βρετανών στο ενωτικό αίτημα σχετιζόταν πρωτίστως με την επιδίωξη διαφύλαξης της βρετανικής επιρροής στη Μέση Ανατολή, όπου η Κύπρος αποτελούσε χρήσιμο στρατηγικό έρεισμα. Έτσι, το Λονδίνο, επιχειρώντας να μετριάσει την αντίδραση των Ελλήνων κατοίκων του νησιού, θα αρκεστεί στη διατύπωση ενός πλέγματος προτάσεων σχετικά με την εισαγωγή συνταγματικών μεταρρυθμίσεων στη Μεγαλόνησο, οι οποίες θα αποκρυσταλλωθούν στο σχέδιο Ουΐνστερ. Το τελευταίο, ωστόσο, γρήγορα θα απορριφθεί από τους Ελληνοκυπρίους, οι οποίοι στη συντριπτική τους πλειοψηφία ήταν σταθερά προσανατολισμένοι προς την ιδέα της Ένωσης. Η προσήλωση αυτή θα επιβεβαιωθεί πανηγυρικά από τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος που οργάνωσε τον Ιανουάριο του 1950 το Εθναρχικό Συμβούλιο, αφού το 95,7% των Ελλήνων κατοίκων της Κύπρου θα ταχθούν υπέρ της Ένωσης με την Ελλάδα.

Το δημοψήφισμα, αν και ασφαλώς δεν αρκούσε για να μεταβάλει την άκαμπτη στάση του Λονδίνου, συνέπεσε σχεδόν χρονικά με την άνοδο στον αρχιεπισκοπικό θρόνο της Κύπρου του Μακαρίου Γ', έως τότε Μητροπολίτη Κιτίου, ο οποίος αμέσως μετά την εκλογή του (Οκτώβριος 1950) ανέλαβε τη συστηματική προβολή του αιτήματος της Ένωσης σε διεθνές επίπεδο. Υπό τη σταθερή καθοδήγηση του Μακάριου, η Εθναρχούσα Εκκλησία της Κύπρου θα αναδειχθεί στο βασικότερο εκπρόσωπο του συνόλου των Ελληνοκυπρίων, υποστηρίζοντας ότι η προσφορότερη οδός για την επίλυση του Κυπριακού προς όφελος των ελληνικών συμφερόντων ήταν αυτή της προσφυγής στα Ηνωμένα Έθνη. Την ίδια στιγμή, η κοινή γνώμη στην Ελλάδα τασσόταν μαχητικά στο πλευρό των ενωτικών αιτημάτων των Κυπρίων. Σε αυτές τις συνθήκες, η κυβέρνηση του Αλέξανδρου Παπάγου, η θέση της οποίας είχε καταστεί ακόμα δυσκολότερη από τη μνημειώδη - αλλά ελάχιστα διπλωματική - δήλωση του Βρετανού υφυπουργού Αποικιών, Χένρυ Χόπκινσον, ότι η Κύπρος ουδέποτε θα αποκτούσε το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης (Ιούλιος 1954), αποφάσισε να ανακινήσει επίσημα το Κυπριακό ως διεθνές ζήτημα, καταθέτοντας τον Αύγουστο του 1954 σχετική προσφυγή στον ΟΗΕ.

Τα αποτελέσματα της ελληνικής προσφυγής δεν ήταν ιδιαίτερα ικανοποιητικά, αφού τα Ηνωμένα Έθνη αποφάσισαν να μη συζητήσουν το θέμα

«προς το παρόν», όρος πάντως που σύμφωνα με τις απόψεις της Αθήνας συνηγορούσε υπέρ της αναγνώρισης του διεθνούς χαρακτήρα του θέματος. Σε κάθε περίπτωση, η προσφυγή ανέδειξε ένα νέο παράγοντα, η σημασία του οποίου μέχρι εκείνη τη στιγμή είχε μάλλον υποβαθμιστεί, αν όχι εντελώς παραγνωριστεί: Το ενδιαφέρον της Τουρκίας για την τύχη της Κύπρου, ενώ παράλληλα επέφερε σχετική ένταση στις ελληνοβρετανικές σχέσεις, ελαχιστοποιώντας εκ των πραγμάτων τις πιθανότητες εξεύρεσης μιας λύσης σε διμερές επίπεδο. Το οριστικό τέλος στην όποια προοπτική συνεννόησης Αθήνας και Λονδίνου θα έρθει με την έναρξη του ένοπλου αγώνα της ΕΟΚΑ τον Απρίλιο του 1955.

Μέσα σε αυτό το τεταμένο κλίμα, η βρετανική κυβέρνηση αποφάσισε να συγκαλέσει στα τέλη Αυγούστου του ίδιου έτους την Τριμερή Διάσκεψη του Λονδίνου, στην οποία, πλην βεβαίως της ίδιας της Μεγάλης Βρετανίας και της Ελλάδας, προσκλήθηκε να συμμετάσχει και η Τουρκία, γεγονός που ουσιαστικά ισοδυναμούσε με νομιμοποίηση της θέσης της Άγκύρας ως τρίτου ενδιαφερόμενου μέρους στο Κυπριακό. Μολονότι η Τριμερής δεν κατέληξε σε κάποιο απτό αποτέλεσμα, επιβεβαιώνοντας απλώς τη διάσταση απόψεων που χώριζε τα εμπλεκόμενα μέρη, συνδυάστηκε με τις πρωτοφανούς έκτασης τουρκικές βιαιότητες σε βάρος της ελληνικής μειονότητας της Κωνσταντινούπολης, γεγονός που οδήγησε σε δραματική επιδείνωση τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, εισάγοντας έτσι ένα ακόμα εμπόδιο στον ούτως ή άλλως δύσβατο δρόμο της εξεύρεσης μιας κοινά αποδεκτής λύσης του Κυπριακού.

Στα αμέσως επόμενα χρόνια οι διπλωματικές διεργασίες που σχετίζονταν με το Κυπριακό υπήρξαν ιδιαίτερα έντονες. Σε πρώτη φάση, η Βρετανία επιχείρησε να διαπραγματευθεί άμεσα με τους Ελληνοκυπρίους. Έτσι, τον Οκτώβριο του 1955 άρχισαν οι συνομιλίες του Μακάριου με το νέο Βρετανό διοικητή, σερ Τζον Χάρντινγκ, κατά τη διάρκεια των οποίων ο τελευταίος –υπαναχωρώντας από το «ουδέποτε» του Χόπκινσον– δήλωσε ότι η αρχή της αυτοδιάθεσης θα μπορούσε να εφαρμοσθεί και στην Κύπρο, προτείνοντας ταυτόχρονα την άμεση εισαγωγή ενός νέου καθεστώτος αυτοκυβέρνησης του νησιού. Οι συζητήσεις μεταξύ των δύο πλευρών δεν θα έχουν ευτυχή κατάληξη, ενώ το ναυάγιό τους θα επισφραγιστεί από την εξορία του Μακάριου στις Σεϋχέλλες (9 Μαρτίου 1956).

Υπό την πίεση, ωστόσο, της συνεχιζόμενης δράσης της ΕΟΚΑ, το Λονδίνο θα επανέλθει το Δεκέμβριο του 1956 με ένα νέο σχέδιο λύσης, το οποίο

είχε επεξεργαστεί ο γνωστός συνταγματολόγος λόρδος Ράντκλιφ. Βάση του σχεδίου Ράντκλιφ αποτελούσε η καθιέρωση συστήματος περιορισμένης αυτοκυβέρνησης, εξασφαλίζοντας στην ελληνοκυπριακή πλευρά πλειοψηφική εκπροσώπηση στη νομοθετική συνέλευση σχεδόν απολύτως ανάλογη με τα πληθυσμιακά δεδομένα που υπήρχαν στην Κύπρο. Παραδόξως, πάντως, η πρακτική αξία του σχεδίου υπονομεύτηκε από τους ίδιους τους Βρετανούς, αφού ο υπουργός Αποικιών, Άλαν Λένοξ–Μπόυντ, δήλωσε ενώπιον της Βουλής των Κοινοτήτων ότι το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης έπρεπε να αναγνωριστεί χωριστά για τις δύο κοινότητες που ζούσαν στο νησί, την πλειοψηφούσα ελληνοκυπριακή και τη μειοψηφούσα τουρκοκυπριακή, θέτοντας έτσι για πρώτη φορά επίσημα το ενδεχόμενο της διχοτόμησης.

Όπως ήταν φυσικό, υπό το φως των δηλώσεων του Λένοξ–Μπόυντ, το σχέδιο Ράντκλιφ απορρίφθηκε άμεσα από την ελληνική πλευρά. Προκειμένου να βρεθεί μια λύση στο αδιέξοδο που είχε στο μεταξύ δημιουργηθεί, η Βρετανία θα προτείνει τον Ιούνιο του 1958 ένα ακόμη σχέδιο, το οποίο έφερε τη σφραγίδα του Βρετανού πρωθυπουργού Χάρολντ Μακμίλλαν. Εξαιρετικά πολύπλοκο στη σύλληψή του, το σχέδιο Μακμίλλαν προέβλεπε ουσιαστικά την εγκαθίδρυση μιας τριπλής συγκυριαρχίας στην Κύπρο μεταξύ της Μεγάλης Βρετανίας, της Ελλάδας και της Τουρκίας, αφήνοντας ωστόσο ανοιχτό το ενδεχόμενο της τελικής διχοτόμησης. Ενώ, όμως, τόσο η Αθήνα όσο και ο Μακάριος απέρριψαν άμεσα το σχέδιο Μακμίλλαν, η Άγκυρα έσπευσε να το αποδεχθεί και -εκμεταλλευόμενη την απόφαση του Λονδίνου να το εφαρμόσει ακόμα και χωρίς τη συγκατάθεση της ελληνικής πλευράς– προχώρησε στο διορισμό του Τούρκου κυβερνητικού αντιπροσώπου που προέβλεπε το σχέδιο, αποκαθιστώντας έτσι έστω και έμμεσα για πρώτη φορά από το 1878 την τουρκική κρατική εξουσία στη Μεγαλόνησο.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, επιδιώκοντας να αποτρέψει την περαιτέρω εφαρμογή του σχεδίου Μακμίλλαν, θα διατυπώσει το Σεπτέμβριο του 1958 δημόσια την πρότασή του για δεσμευμένη ανεξαρτησία, η οποία θα απέκλειε τόσο την Ένωση, όσο και τη διχοτόμηση. Η πρόταση του Μακάριου θα αποτελέσει τη βάση των διμερών ελληνοτουρκικών διαπραγματεύσεων, οι οποίες θα καταλήξουν στις 11 Φεβρουαρίου του 1959 στη Συμφωνία της Ζυρίχης. Η Συμφωνία, την οποία λίγες ημέρες αργότερα αποδέχθηκε και η βρετανική κυβέρνηση μέσω της

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: ΑΡΧΕΙΟ

Το Κυπριακό δεν περιλαμβανόταν στον πρώτο μεταπελευθερωτικό λόγο του Έλληνα πρωθυπουργού, στις 18 Οκτωβρίου 1944. Η Ελλάδα προσπάθησε να κρατήσει το ζήτημα σε διμερές επίπεδο, με περιορισμένη επιτυχία...

Συμφωνίας του Λονδίνου, προέβλεπε την ίδρυση της Δημοκρατίας της Κύπρου, αποκλείοντας στο διηνεκές την προοπτική είτε της Ένωσης είτε της διχοτόμησης. Στο εσωτερικό πεδίο, η νεοσύστατη Δημοκρατία αποκτούσε προεδρικό πολίτευμα, με Ελληνοκύπριο πρόεδρο και Τουρκοκύπριο αντιπρόεδρο, με τον τελευταίο να διατηρεί δικαίωμα βέτο σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, άμυνας και εσωτερικής ασφάλειας, ενώ σε γενικές γραμμές η τουρκοκυπριακή μειονότητα αποκτούσε δυσανάλογα μεγάλες προς τον αριθμό της εξουσίες. Τέλος, η Μεγάλη Βρετανία, η Ελλάδα και η Τουρκία αναλάμβαναν την υποχρέωση να εγγυηθούν την ανεξαρτησία, το Σύνταγμα και την εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου.

Σε εφαρμογή των διατάξεων των Συμφωνιών της Ζυρίχης και του Λονδίνου η Κύπρος ανακηρύχθηκε ανεξάρτητο κράτος τα μεσάνυχτα της 15ης προς 16η Αυγούστου 1960. Πολύ σύντομα, ωστόσο, η λειτουργία του πολύ-

πλοκου Συντάγματός της αποδείχθηκε ιδιαίτερα δυσχερής, εμπεδώνοντας σταδιακά ένα κλίμα καχυποψίας ανάμεσα στις δύο κοινότητες του νησιού, η οποία θα κορυφωθεί το Νοέμβριο του 1963, όταν ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, πρώτος πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας, θα εισηγηθεί επίσημα την τροποποίηση συγκεκριμένων διατάξεων του Συντάγματος. Η πρόταση των 13 σημείων, όπως έμεινε γνωστή, η οποία στην ουσία αποσκοπούσε στη συρρίκνωση των αυξημένων δικαιωμάτων που είχαν αναγνωριστεί στους Τουρκοκυπρίους, σηματοδότησε την έναρξη εκτεταμένων βιαιοτήτων. Αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας υπήρξε η κατάρρευση στην πράξη του καθεστώτος που είχαν επιβάλει οι Συμφωνίες του 1959, ενώ οι Τουρκοκύπριοι περιχαρακώθηκαν σε θύλακες που κάλυπταν περίπου το 5% της επιφάνειας της Κύπρου και στους οποίους η κυπριακή κυβέρνηση –αποκλειστικά σε ελληνικά χέρια πλέον– δεν είχε πρόσβαση. Η πρώτη διχοτόμηση είχε πλέον συντελεσθεί.

Τελευταία ουσιαστική διαμεσολαβητική πρωτοβουλία για την ειρηνική επίλυση του χρονίζοντος Κυπριακού προβλήματος θα αποτελέσει η κατάθεση των προτάσεων του Ντην Άτσεσον, ειδικού αντιπροσώπου του Αμερικανού προέδρου, το καλοκαίρι του 1964. Στην πράξη τα δύο σχέδια Άτσεσον, ένα ευνοϊκότερο για την ελληνική πλευρά και ένα ευνοϊκότερο για την τουρκική, συνηγορούσαν υπέρ της Ένωσης της Μεγαλονήσου με την Ελλάδα, παραχωρώντας παράλληλα τμήμα της Κύπρου ως στρατιωτική βάση στην Τουρκία. Τελικά, πάντως, οι προτάσεις του Άτσεσον όχι μόνο θα απορριφθούν, αλλά επιπλέον η διεξαγωγή των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων από τις ελληνοκυπριακές δυνάμεις στο θύλακα Κοκκίνων–Μανσούρας τον Αύγουστο του ίδιου έτους θα οδηγήσει την Άγκυρα στη διατύπωση απειλών περί εισβολής στο νησί, η οποία τελικά θα αποτραπεί χάρη στην παρέμβαση του προέδρου των ΗΠΑ, Λίντον Τζόνσον.

Τα αμέσως επόμενα χρόνια δεν θα επέλθει καμία ουσιαστική μεταβολή στο status που είχε δημιουργηθεί στην Κύπρο από το 1963. Κάποια κινητικότητα θα παρατηρηθεί στα τέλη του 1966 κατά τη διάρκεια των συνομιλιών Τούμπα–Τσαγλαγιαγκίλ, αλλά και πάλι χωρίς πρακτικό αποτέλεσμα. Παραδόξως, σημαντικότερη εξέλιξη, όπως με τραγικό τρόπο έμελλε να αποδειχθεί, αποτέλεσε ένα εσωτερικό πολιτικό γεγονός στην Ελλάδα: Η εγκαθίδρυση στις 21 Απριλίου 1967 της στρατιωτικής δικτατορίας. Η κυβέρνηση των πραξικοπηματιών εμφανίστηκε αποφασισμένη να καταλήξει

σε συμφωνία με την Τουρκία, με απώτερο σκοπό την Ένωση, οι διμερείς επαφές, ωστόσο, κατέληξαν σε πλήρη αποτυχία το Σεπτέμβριο του 1967 κατά τη διάρκεια της συνάντησης του Έβρου. Το Νοέμβριο του ίδιου έτους, μάλιστα, με αφορμή την προσβολή από τις ελληνικές δυνάμεις του θύλακα της Κοφίνου, η Άγκυρα θα απειλήσει και πάλι με εισβολή, ενώ η κρίση θα ξεπεραστεί χάρη στην έγκαιρη αμερικανική παρέμβαση και τη συνακόλουθη υποχώρηση της Αθήνας, η οποία αναγκάστηκε να αποσύρει την ελληνική μεραρχία που από το 1964 είχε εγκατασταθεί στην Κύπρο.

Η ολισθηρή πορεία που είχε εγκαινιαστεί από τον Απρίλιο του 1967, θα ολοκληρωθεί το καλοκαίρι του 1974 με το –άμεσα υποκινούμενο από τη ελληνική χούντα–πραξικόπημα εναντίον του Μακαρίου, το οποίο θα δώσει στην Τουρκία το πρόσχημα για την εισβολή και την κατάληψη περίπου του 37% του κυπριακού εδάφους (Αττίλας Ι και ΙΙ). Η στρατιωτική κατοχή ενός τόσο σημαντικού τμήματος της Μεγαλονήσου, η οποία είχε μεταξύ άλλων ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός ιδιαίτερα σημαντικού προσφυγικού ρεύματος, ανέτρεψε άρδην τις ισορροπίες. Η Άγκυρα επεδίωξε σταθερά την εμπέδωση των τετελεσμένων που στρατιωτικά είχε επιβάλει το 1974, προωθώντας διχοτομικές λογικές, στις οποίες εντάχθηκε και η τακτική της μεταφοράς δεκάδων χιλιάδων εποίκων στο νησί με απώτερο σκοπό την αλλοίωση της πληθυσμιακής ισορροπίας. Έτσι, παρά την πληθώρα καταδικαστικών για την εισβολή και την κατοχή ψηφισμάτων του ΟΗΕ, αλλά και τις διμερείς συμφωνίες Μακαρίου – Ντενκτάς (12 Φεβρουαρίου 1977) και Κυπριανού – Ντενκτάς (19 Μαΐου 1979), οι οποίες προέβλεπαν τη δημιουργία μιας διζωνικής και δικοινοτικής –πλην ανεξάρτητης– ομοσπονδίας στην Κύπρο, οι Τούρκοι δεν μετέβαλαν στην πράξη τη στάση τους, γεγονός που αποδείχτηκε περίτρανα με τη μονομερή ανακήρυξη της λεγόμενης «Τουρκικής Δημοκρατίας της Βορείου Κύπρου» το 1983, κίνηση που ασφαλώς προωθούσε την ιδέα της οριστικής διχοτόμησης.

Σε αυτό το πλαίσιο, όλες οι μεσολαβητικές προσπάθειες που έκτοτε ανέλαβαν τα Ηνωμένα Έθνη δεν θα στεφθούν από επιτυχία, αφού η Άγκυρα δεν φάνηκε διατεθειμένη να προβεί σε οποιεσδήποτε ουσιαστικές υποχωρήσεις. Έτσι, Λευκωσία και Αθήνα θα αναζητήσουν και άλλους δρόμους για την επίλυση του Κυπριακού, με σημαντικότερο αναμφισβήτητα εκείνον της ευρωπαϊκής προοπτικής της Κύπρου, η οποία θα επιβεβαιωθεί πανηγυρικά στις 16 Απριλίου 2003 με την υπογραφή στην Αθήνα της Συν-

θήκης Προσχώρησης της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Λίγους μήνες νωρίτερα, εξάλλου, το Νοέμβριο του 2002, εκδηλώθηκε και η σημαντικότερη ίσως – λαμβανομένων υπ' όψιν των γενικότερων περιστάσεων – πρωτοβουλία του ΟΗΕ, η οποία αποκρυσταλλώθηκε με την κατάθεση από τον Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού, Κόφι Ανάν, σχεδίου επίλυσης του Κυπριακού προβλήματος. Ούτε και το σχέδιο Ανάν, ωστόσο, μπόρεσε να δώσει τη λύση στο γόρδιο δεσμό του Κυπριακού, κυρίως εξαιτίας της ανελαστικής πολιτικής της Άγκυρας αλλά και του Τουρκοκύπριου ηγέτη, Ραούφ Ντενκτάς. Το κατά πόσο το σχέδιο αυτό θα μπορέσει στο μέλλον να αποτελέσει τη βάση της οριστικής επίλυσης του χρονίζοντος προβλήματος δεν είναι εύκολο να προβλεφθεί, αν και μάλλον δύσκολα κάτι τέτοιο θα καταστεί δυνατόν πριν από την 1η Μαΐου 2004, ημερομηνία της πλήρους ένταξης της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Αβέρωφ–Τοσίτσας, Ευάγγελος. *Ιστορία χαμένων ευκαιριών: Κυπριακό (1950–1963), τόμοι Α'_Β'* (Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", 1982, Β' Έκδοση).

Αλεξανδράκης, Μενέλαος / Θεοδωρόπουλος, Βύρων / Λαγάκος, Ευστάθιος. *Το Κυπριακό (1950–1974): μία ενδοσκόπηση* (Αθήνα: Ελληνική Ευρωεκδοτική, 1987, Β' Έκδοση).

Ιεροδιακόνου, Λεόντιος. *Το Κυπριακό πρόβλημα: πορεία προς τη χρεωκοπία* (Αθήναι: Παπαζήσης, 1975).

Κρανιδιώτης, Γιάννος Ν. *Το Κυπριακό πρόβλημα (1960–1974)* (Αθήνα: Θεμέλιο, 1984).

Πικρός, Γιάννης Π. *Ο Βενιζέλος και το Κυπριακό* (Αθήνα: Φιλιππότης, 1980).

Σβολόπουλος, Κωνσταντίνος. *«Η στάση της ελληνικής κυβερνήσεως κατά την κυπριακή κρίση του 1931»*, *Επιστημονική Επετηρίδα ΠΑΣΠΕ (1976–1977)*, σσ. 485–511

Svolopoulos, Constantinos. *«The Lausanne Peace Treaty and the Cyprus Problem»*, *Greece and Great Britain during World War I* (Thessaloniki: Institute for Balkan Studies, 1985), σσ. 233–245.

Σβολόπουλος, Κωνσταντίνος. *Η ελληνική εξωτερική πολιτική (1900–1945), τόμος Α'* (Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", 2002, Θ' Έκδοση).

Σβολόπουλος, Κωνσταντίνος. *Η ελληνική εξωτερική πολιτική (1945–1981), τόμος Β'* (Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", 2001).

C. M. Woodhouse, *«The offer of Cyprus, 1915»*, *Greece and Great Britain during World War I* (Thessaloniki: Institute for Balkan Studies, 1985), σσ. 175–195.

Χατζηβασιλείου, Ευάνθης. *Το Κυπριακό Ζήτημα (1878–1960). Η συνταγματική πτυχή* (Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1998).